

ÇORUM MÜZESİ KOLEKSİYONUNDAKİ OSMANLI DÖNEMİ MADENÎ ŞAMDANLARI

Ottoman Period Metal Candlesticks in the Çorum Museum Collection

Hafize AYTAŞ MERT

Çorum, Türkiye.

hafizeaytas@gmail.com, ORCID: 0009-0008-1713-6090

Oktay GÜNDOĞDU

Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk-İslam Sanatları Tarihi Anabilim Dalı, Çorum, Türkiye.

Asst. Prof., Hitit University, Faculty of Theology, Department of Islamic History and Arts, Division of Turkish-Islamic Art History, Çorum, Türkiye.

oktaygundogdu@hitit.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0361-349X

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 15 Şubat / February 2025

Kabul Tarihi / Accepted: 21 Mayıs / May 2025

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June 2025

Cilt / Volume: 27 **Sayfa/Pages:** 535-569

Atıf / Citation: Aytaş Mert, Hafize – Gündoğdu, Oktay. "Çorum Müzesi Koleksiyonundaki Osmanlı Dönemi Madenî Şamdanları [Ottoman Period Metal Candlesticks in the Çorum Museum Collection]". Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZİFDER]-Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZİFDER] 27 (Haziran / June 2025): 535-569

<https://doi.org/10.51553/bozifder.1640307>

Etik Beyan/ Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (**Hafize AYTAŞ MERT - Oktay GÜNDOĞDU**).

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Öz*

Türk İslam sanatı örneklerinden biri olan madenî şamdanlar, işlevsel kullanımının yanı sıra taşıdıkları sembolik anlamlar bakımından da önemli eserler olarak kabul edilmektedir. Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi'nde maden sanatında birbirlerinden farklı türlerde birçok eser üretilmiştir. Osmanlı Dönemi'nde zirve noktasına ulaşan maden sanatında şamdanlar önceki geleneklerden izler taşıdıkları gibi dönemin sanatçıları da kendilerine özgü biçimler geliştirmişlerdir. Ayrıca Osmanlı vakıf geleneğini yansıtan eserler olması da şamdanları önemli kılan bir diğer etmendir. Genellikle cami, tekke, zaviye, konak ve evlerde kullanılan şamdanlar, bulundukları yer ve işlevlerine göre isimlendirilmektedir. Bu kapsamda mihrap şamdanı, tekke şamdanı, masa şamdanı, sofrası şamdanı, duvar şamdanı ve el şamdanı gibi çeşitli adlarla anılmaktadır. Ayrıca süsleme unsuru olarak şamdanların mezar taşları, çini ve kalem işi süslemeleri, dokumalar ve yazma eserler gibi Türk İslam sanatlarının birbirinden farklı alanlarında kullanıldığı görülmektedir. Mezar taşlarında şamdan tasvirinin kullanılması ölümlerin ruhlarının karanlık mezarlarında aydınlanma, huzur bulma, manevi anlamda umut ve ışık olma, metfun kişinin saygınlığına bir gönderme şeklinde değerlendirilmektedir. Şamdanlar ilahî dinlerde hem aydınlatma aracı hem de manevi anlamda bir ışık kaynağı olarak görülmüştür. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'te dinî mekânlarda şamdan kullanımına yer verilmiştir. İslamiyet'te özellikle tekke mimarisinde küçük eser olarak şamdan örneklerinin nadir türlerine de rastlanmaktadır. Simgesel anlamıyla ışık, aydınlatma, manevi inkişafa ortam hazırlama, rehberlik etme niteliğiyle yol gösterme gibi ikonografik anlamlarının olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada, Çorum Müzesi koleksiyonunda bulunan madenî şamdanlardan bir kısmı incelenmiştir. Çorum Müzesi'nden gerekli izinler alındıktan sonra şamdanlar üzerinde gerekli tüm hazırlıklar yapılmıştır. Her eserin genel özellikleri, ölçüleri, fotoğraf ve çizimleri belirli bir düzen içerisinde anlatılmıştır. Ele alınan şamdanların tamamı pirinç malzemeden, dövme ve döküm tekniğinde üretilmiş eserlerdir. Şamdanların tamamında birleştirme tekniği olarak kılavuz geçme kullanılmıştır. Sadece bir eserde kılavuz geçme tekniğinin yanında lehim tekniği de uygulanmıştır. Süslemeleri sade olup üzerlerinde yazı ve tarih bulunmamaktadır. Şamdanların tarihlendirilmeleri farklı müze ve koleksiyonlardaki örneklerle karşılaştırılarak yapılmıştır. Eserlerin 19.-20. yüzyıl madenî şamdanların özelliklerini taşımaları Geç Dönem Osmanlı eseri olduklarını göstermektedir. Eserlerden bir tanesi müzenin teşhir salonunda sergilenirken 19 tanesi müzenin deposunda muhafaza edilmektedir. Çalışmaya konu olan eserler malzeme, biçim, süsleme ve teknik özellikleri ile döneminin maden sanatının özelliklerini yansıtmaları açısından değerlidir. Şamdanlar günümüzde aydınlatma aracı olarak değil daha çok süs amaçlı kullanılmaktadır. Müzelerin özel koleksiyonlarında veya koleksiyonların arşivlerinde birbirlerinden farklı eserler bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslam Sanatları, Osmanlı Maden Sanatı, Madenî Şamdan, Çorum Müzesi, Şamdan Kültürü.

Abstract

Metalwork candlesticks, one of the examples of Turkish-Islamic Art, are considered important works in terms of their symbolic meanings as well as their functional uses. Many pieces of metalwork were produced during the Great Seljuk, Anatolian Seljuk and The Era of the Anatolian Beyliks. In metalwork, which reached its peak in the

* Bu çalışma Dr. Öğr. Üyesi Oktay Gündoğdu danışmanlığında 2024 yılında tamamladığımız "Çorum Müzesi'ndeki Madenî Şamdanlar" başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

Ottoman Period, candlesticks carried traces of previous traditions, and the artists of the period also developed their own unique forms. Another factor that makes candlesticks important is that they are works that reflect the Ottoman foundation tradition. Candlesticks, which are generally used in mosques, Sufi lodges, zāwiya, mansions and houses, are named according to their location and functions. In this context, it is referred to by various names such as mihrab candlestick, lodge candlestick, table candlestick, dinner table candlestick, wall candlestick and hand candlestick. It is also seen that candlesticks are used as decorative elements in many areas of Turkish-Islamic arts, such as tombstones, tile and hand-carved decorations, textiles and manuscripts. The use of candlestick depictions on gravestones is evaluated as a reference to illuminating the dark graves of the deceased, providing peace, serving as a spiritual source of hope and light, and as a sign of respect for the buried person. Candlesticks have been seen as both a means of illumination and a source of spiritual light in the Abrahamic religions. Candlesticks are used in religious places in Judaism, Christianity and Islam. Particularly in Sufi lodge architecture, rare types of candleholder examples can also be found as small-scale works. Symbolically, it is known to represent light, illumination, and the facilitation of spiritual development, as well as serving as a guide with its function of providing direction. In this study, some of the metalwork candlesticks in the Çorum Museum collection were examined. After obtaining the necessary permissions from the Çorum Museum, the general characteristics, measurements, photographs and drawings of each work are explained in a certain order. All the candlesticks discussed are works of brass material, produced using forging and casting techniques. Guide insertion was used as the joining technique in all candlesticks. Only in one work, soldering technique was applied alongside the guide insertion technique. Their decorations are plain and there is no writing or date on them. The dating of the candlesticks was made by comparing them with examples in different museums and collections. The works date back to the 19th-20th century. The fact that they bear the characteristics of century metal candlesticks shows that they are works of the Late Ottoman period. While one of the works is exhibited in the museum's exhibition hall, 19 of them are kept in the museum's warehouse. The works subject to the study are valuable in terms of their material, form, decoration and technical features and their reflection of the characteristics of the metal art of their period. Today, candlesticks are used for ornamental purposes rather than as lighting tools. Different works are found in the private collections of museums or in the archives of collectors.

Keywords: Turkish-Islamic Arts, Ottoman Metal Art, Metal Candlestick, Çorum Museum, Candlestick Culture.

Giriş

Maden, milattan önce 7000 yıllarından sonra Yakın ve Orta Doğu'da bölge halkı tarafından işlenmiş ve eşya yapımında kullanılmıştır. İslam maden sanatının gelişmesi İslamiyet'in yayılması (7. yüzyıl) ile başlamıştır. İslam maden sanatçıları, eserler üretirken kendinden önceki kültürlerden

etkilendikleri gibi kendi kültürlerini de ekleyerek yeni bir üslup ortaya çıkarmışlardır.¹

Osmanlı Dönemi'ne gelinceye kadar her türlü maden süsleme ve teknikleri denenmiş, çeşitli biçimler geliştirilmiş, Osmanlı'ya oturmuş bir maden sanatı bırakılmıştır. Bakır, pirinç, gümüş ve altın madenleri ön plana çıkmıştır. Bakır madeni, savaş sanayii, darphane ve maden sanatında çokça kullanılmış, bakır yatakları 19. yüzyıl ortalarına kadar işletilmiştir.² 1455 yılında Balkanlar'daki maden açısından zengin toprakların fethedilmesi Osmanlı maden sanatı açısından önemlidir. Nova Berde gümüş madeni Osmanlı'nın önemli gümüş maden yataklarındandır. Burada II. Murat döneminde darphane kurulmuş ve gümüş akçe basılmıştır. Savaşlarda gümüş madeninden kurşun yapılmış, aynı zamanda askerlerin maaşları da darphanede basılan gümüş akçelerden verilmiştir. Gümüş madeni bölgede istihdam sağlamış ve bölgeyi kalkındırmıştır.³ Erken dönem Osmanlı madenî eserlerine baktığımızda Selçuklu maden sanatının etkileri görülür. Türk İslam Eserleri Müzesi'nde bulunan 14.-15. yüzyıla tarihlendirilen ejder motifli şamdan, şekil ve tasarım açısından döneminin tek örneğidir. Döküm tekniğinde yapılmış olan eserin üzerinde dört ejder figürü bulunmaktadır.⁴ Osmanlı maden sanatı en parlak dönemini 16. yüzyılda yaşamıştır. Eserlerde çoğunlukla altın, gümüş, bakır ve pirinç malzeme kullanılmış; bu dönem zümrüt, elmas, yakut, mercan gibi değerli taşların kullanıldığı teknik olan "murassa"nın çokça tercih edildiği dönem olmuştur.⁵ İlk dönem Osmanlı şamdanları örneklerine çok fazla rastlanılmamaktadır. Madenî şamdanlarda lale biçiminin uygulanmasıyla maden sanatında klasik olgunluğa ulaşılmıştır. 17. yüzyıldan sonra Batı etkisi ile yeni biçim

¹ Lütfiye Göktaş Kaya – Elif Özdemir Akyürek, *Safevî Aydınlatma Araçları Kandiller Türkiye ve Dünya Müzeleri Örnekleriyle* (Konya: Literatürk Academia Yayınları, 2024), 33.

² Ahmet Erk, *Kars Müzesi'nde Bulunan Etnografik Madeni Takılar* (Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 18.

³ Erdem Saka, "Nova Berde Gümüş Madenleri", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 6 (2019), 2337-2359.

⁴ Nilgün Çevrimli, "Değişik İşlevli Bir Grup Madeni Eser Örnekleri Üzerinde Görülen Ejder Figürleri Hakkında Bir Değerlendirme", *Vakıflar Dergisi* 37 (2012): 193-222.

⁵ Gül Tunçel, "Türk Maden Sanatı Kronolojisinde İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ndeki İki Adet Pirinç Buhurdan", *Milli Folklor Dergisi* 89 (2011), 257-264.

özellikleri uygulanmış, gelenekselin dışında lale, karanfil gibi çiçek biçimleri kullanılmıştır. Bu dönemde düz mum çanaklı, bilezik boğumlu, boyun kısmı havan şamdanları yapılmıştır. 18. yüzyıl ortalarında batı etkisi ile maden sanatında da değişiklikler olmuştur. 19. yüzyıl şamdan tiplerinde boğumlu şekiller, lale çanağı biçimde mumluklu şamdanlar görülmeye başlamıştır.⁶ Osmanlı şamdanlarında yukarı doğru daralan gövde üzerinde boyun bölümü boğumlu olup mumluk geniş tutulmuştur. Bu biçimdeki şamdanlar mihrap şamdanları olarak adlandırılmıştır. Camilerde yaygın olarak kullanılan mihrap şamdanlarına örnek olarak Mevlâna Müzesi'nde bulunan pirinç şamdan verilebilir. Bu şamdan savat tekniğinde yapılmış olup palmet ve rûmîlerle süslenmiş ve üzerine Farsça yazı kuşakları işlenmiştir.⁷

Çorum şehrinin maden sanatına bakıldığında; bakırcılık ve demirciliğin burada önemli bir yeri vardır. Çorum'da 1461 yılında üç haddâd ve bir demircinin (okçu) kayıtlı olduğu bilinmektedir. Ayrıca 16. yüzyılda Çorum'da nalbantlar ve haddâdlar için çarşının bulunması da sayılarının çok olduğunun göstergesidir. 19. yüzyıl öncesi Çorum'un bakır ihtiyacı Ergani (Diyarbakır) bölgesinden sağlanırken 19. yüzyıldan sonra Tokat şehrinden karşılanmıştır.⁸ Çorum'da ilk bakır haddehanesi 1950 yılında Mehmet ve Hüseyin Kaynak kardeşler tarafından, ikinci haddehane Mehmet Ayman tarafından kurulmuştur. İkinci haddehanenin küçük olmasından dolayı ancak 1960 yılına kadar hizmet verebilmiştir. "Emek Bakır" isminde Hüseyin ve Bahri Ekmekçi kardeşlerin kurduğu işletme Çorum'daki üçüncü haddehanedir. Bunlardan sonra da Karamanlar ve Hançerliler'in işletmeleri gelmektedir.⁹ Çorum bakırcılığında kullanılan en yaygın uygulama dövme tekniğidir. Döküm tekniği ise Çorum bakırcılığında yapım tekniği olmaktan ziyade kulp, sap ve kapak kısımlarında

⁶ Fulya Bodur, *Türk Maden Sanatı* (İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Sanat Yayınları, 1987), 36.

⁷ Souadad Kandemir, *Kabartma Tekniği ile Şamdan Uygulamaları* (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 81.

⁸ İlhan Şahin, "Çorum", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/373, 374.

⁹ Hasan Tuluk, "Çorum'da Bakırcılık Sanatının Gizli Kalmış Tarihi Üzerine Birkaç Not", *Çekül Vakfı* (Erişim 15 Nisan 2024).

kullanılan hazır malzemede tercih edilmiştir. Buna ibrik, kapaklı sahan, helke gibi eşyalar örnek olarak verilebilir.¹⁰ Çorum'da mutfak eşyaları olmak üzere pek çok alanda yaygın kullanımı olan bakır talebini karşılamak için çevre kasaba ve köylerden hurda bakır toplanmış, eritilip potalara döküldükten sonra haddeye verilmiş ve yeniden levha bakıra dönüştürülmüştür. Bu dönemde bakır kıtlığı nedeniyle kasaba ve köylerden toplanan eski kap kacakların eritilerek yeniden kullanılması, sanat tarihi bakımından Çorum bakırcılık sanatının çok daha gerilere giden zarif örneklerinin yok olmasına neden olmuştur.¹¹

Şamdan; (Ar.) şem (mum) ve (Far.) -dân ekinden oluşan bir kelimedir.¹² Üzerine mum, kandil veya herhangi bir ışık kaynağı konulan yüksek tabla, mumluk¹³ olarak ifade edilmektedir. Halk arasında, kollarının ucundaki yerlere kandil veya lamba konulan, kolları olan seyyar lambalıklara da şamdan ya da çırakma/çırakman isimleri verilmektedir. Farsçada çerağ-pâ (ışık ayağı) demektir. İnsanlar, aydınlatma ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli araçlar kullanmışlardır. İlk aydınlatma aracı ateşin keşfinden sonra bulunan meşale olmuştur. Daha sonra kandiller ve mumlar ortaya çıkmıştır. Mumun kullanılmaya başlanması ise şamdan ihtiyacını doğurmuştur.¹⁴ Şamdanlar, kullanım yerleri ve işlevine göre; el şamdanı, mihrap şamdanı, duvar şamdanı, ayaklı şamdan, orta şamdan, kollu şamdan diye isimlendirilir. Şamdanların yapımında altın, gümüş, bronz, bakır, pirinç gibi madenler kullanılmıştır. Ayrıca seramik, cam, emaye ve malzeme olarak dayanaklı olmaması sebebiyle nadir görülen ahşap şamdanlar da vardır.¹⁵ Boyut olarak bakıldığında en büyükleri

¹⁰ Necla Dursun, "Çorum'da Bakırcılık", *Journal of Turkish Studies* 9/5 (Ocak 2014), 799-824.

¹¹ Tuluk, "Çorum'da Bakırcılık Sanatının Gizli Kalmış Tarihi Üzerine Birkaç Not".

¹² Nebi Bozkurt, "Şamdan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/328.

¹³ Metin Sözen-Uğur Tanyeli, "Şamdan", *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, ed. İdil Önemli (İstanbul: Remzi Kitabevi 2017), 288.

¹⁴ Sedef Çokay, *Antikçağda Aydınlatma Araçları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 2000), 1-25.

¹⁵ Mustafa Çetinaslan, "Konya Sahip Ata Vakfı Müzesi'nde Sergilenen Vakıf Şamdanları", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 15 (2016), 329-359; Veysel Esen- M. Sami Bayraktar, "Tokat Şehir Müzesi Ahşap Şamdanları", *Uluslararası İstanbul Multidisipliner Bilimsel Araştırmalar Kongresi*, ed. Agit Ferhat Özel vd. (İstanbul: İksad Yayınları, 2022), 190-290.

üzerlerine berât mumlarının yerleştirildiği mihrap şamdanlarıdır.¹⁶ Cami mihrabının iki yanına koyulup aydınlatma amacı ile kullanılır. İki metre kadar yüksekliği olan bu şamdanlar camilerde, tekke ve türbelerde yaygın biçimde kullanılmıştır. Genellikle gümüş, pirinç ve bronz malzemenen döküm tekniğinde üretilmiştir.¹⁷ Masa üzerine konulan birkaç kollu tipler genellikle sofrâ şamdanı olarak adlandırılmıştır. Bunların aplık gibi duvara sabitlenen türleri de bulunmaktadır.¹⁸ Şekil açısından incelendiğinde ise davul, konkav ve çan gövdeli (ters havan) şamdanlar görülmektedir.¹⁹ Şamdanlar; kaide, gövde, boyun, kol, mumluk gibi bölümlerden oluşmaktadır. Şamdanlarla mum külâhı, mumluk/hokka, şamdan pulu/mum damlalığı, sofrâ/kaide tablası ve makas/mıkraz, saplı külâh gibi yardımcı elemanlar bulunmaktadır.²⁰

İlahi dinlerde manevi aydınlığın sembolü olarak kabul edilen şamdanlar Yahudilikte yedi kollu şamdan formuyla dikkat çekmektedir. Menora olarak adlandırılan bu şamdan, Ahd-i Atik'te Hz. Musa'ya nasıl yapılacağı Rab tarafından tarif edilen şamdan olarak tanımlanmaktadır. Hristiyanlıkta şamdan kiliselerde sunağın üzerinde bulunmakta ve ayinlerde elde taşınmaktadır. Ayrıca Paskalya ayininde, tören sırasında büyük Paskalya mumu kendi özel şamdanına takılı olarak bulunmaktadır. İslamiyet'te şamdan ilk olarak camilerde mihrabın iki yanında ve kible duvarında aydınlatma aracı olarak kullanılmıştır. Elektriğin kullanılmasıyla birlikte aynı yerlerde tepelerine mum yerine ampul takılarak kullanılmaya devam edilmiştir.²¹ Tekke ve zaviyelerde kullanılan şamdanların aydınlatma aracı olması dışında bazı sembolik anlamlar taşıdığı görülmektedir. Alevi-Bektaşî kültüründe Kırkbudak

¹⁶ Lütfiye Göktaş Kaya ve Ebubekir Sıddık Ata, "Şeyh Şabanı Veli Vakıf Şamdanları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 87 (Eylül 2018), 153-182.

¹⁷ Kadriye Figen Vardar, *İstanbul'da 18. yy. Osmanlı Mimarisinde Maden İşinin Kullanım Alanları, Teknik ve Süsleme Özellikleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994), 164.

¹⁸ Bozkurt, "Şamdan", 38/328.

¹⁹ İbrahim Hassanein, *Mamluk Maden Sanatında Selçuklu Etkileri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 38; Bozkurt, "Şamdan", 38/328.

²⁰ Çetinaslan, "Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi'nde Sergilenen Vakıf Şamdanları", 65. Bozkurt, "Şamdan", 38/329. Osman Ünlü, "Klasik Türk Şiirinde Mum Makası: Mıkraz", *Journal of Turkish Studies Language and Literature* 3 (2017), 321-339.

²¹ Bozkurt, "Şamdan", 2010, 38/328-329.

şamdanları önemlidir. Bu şamdanlar, özellikle “Nevruz” ve “10 Muharrem” törenlerinde kullanılmış ve Kırklar Meydanı’nda manevi inancın sembolü olarak Kırk Abdallar için yakılmıştır.²² Kırkbudak şamdanları adını ağaç görünümünde olmasından almaktadır. Büyük boyutlu çok kollu tasarlanan kırkbudak şamdanlarının üzerine aslan, kuş, ejder, çiçek, el gibi figürler (Resim 1) işlenmiştir.²³

Resim 1: Nevşehir’deki Hacı Bektâş-ı Velî Müzesi kırkbudak şamdan örnekleri (2024)

Şamdanlar, aydınlatma işlevlerinin yanında manevi aydınlatmayı temsil etmeleri sebebiyle Türk ve İslam sanatlarında tasvir olarak da kullanılmıştır. Bunlara örnek olarak; mezar taşları, mihraplar, dokuma halı ve seccadeler, çini, taş, kalem işi süslemeler, tasvirli yazma eserler verilebilir. Ayrıca Türk resim sanatında da şamdan tasvirlerine yer verilmiştir. İslam sanatında malzemeler üzerinde “niş içinde kandil ve iki yanda şamdan” figürü, ışık sembolizmini yansıtarak bu zamana kadar gelebilmiş bir kompozisyonudur.²⁴

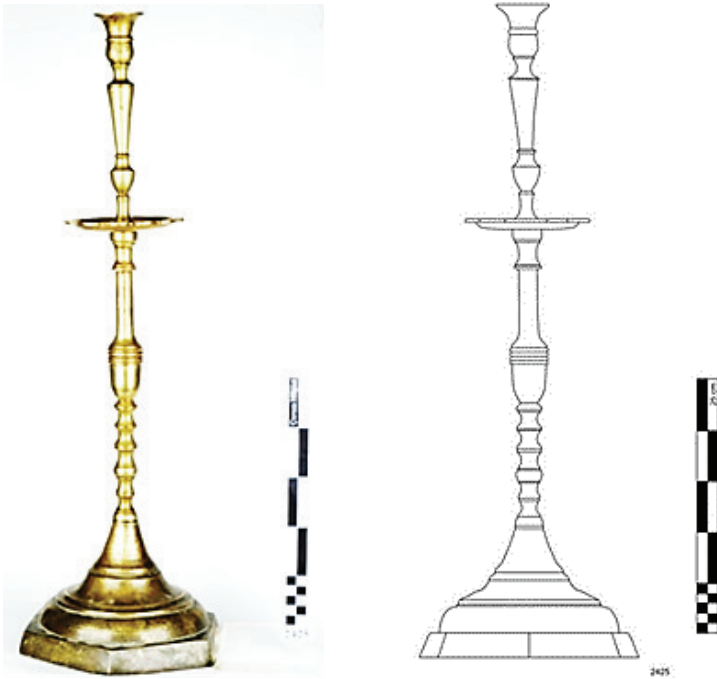
²² Lütfiye Göktaş Kaya, “Alevi Bektaşî Kültüründe ‘Kırkbudak’ Üzerine”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 40 (2006), 211-229.

²³ Mürüvet Harman, “Kırkbudak Şamdanlar ile İlgili Bir Deneme”, *Sanat Tarihi Yıllığı* 28 (Haziran 2019), 55-80.

²⁴ M. Elif Durmuş, *13.-14.yy. Anadolu’suna Tarihlenen Kandil ve Şamdanlarda Işık Sembolizmi* (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994), 1.

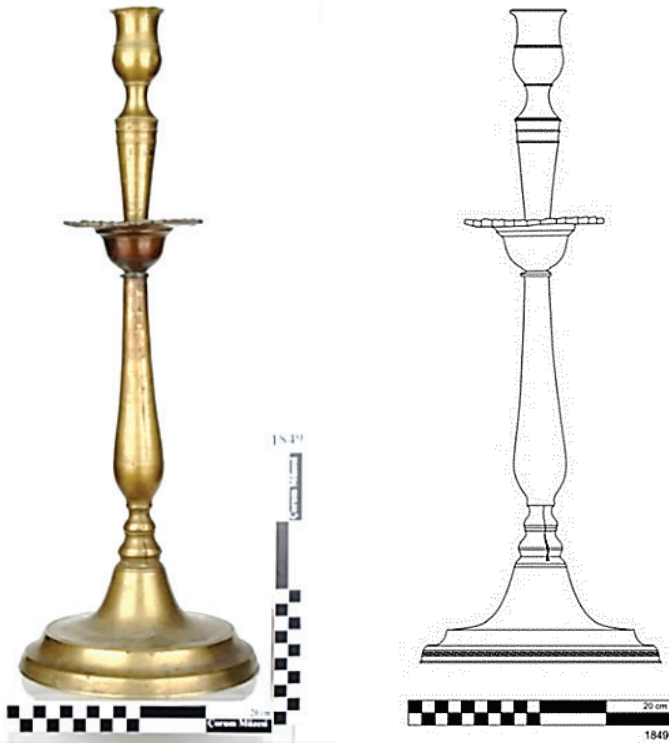
1. Çorum Müzesi'ndeki Madenî Şamdanlardan Örnekler

KATALOG NO: 1	
Eserin Adı: Şamdan	İnceleme Tarihi: 30.05.2023
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)	Eserin Sağlık Durumu: İyi
Envanter Numarası: 2425	Eserin Yüksekliği: 64 cm
Müze Geliş Tarihi: 28.06.2013	Kaide Genişliği: -
Müze Geliş Yeri: Çorum	Mumluk Çapı: 5 cm
Müze Geliş Biçimi: Müsadere	Yapım Tekniği: Döküm
Eserin Tarihi: 19.yy.	Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme
Malzemesi: Pirinç	Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma
AYRINTILI TANIM	
Şamdan, pirinç malzemeden döküm tekniğinde üretilmiş olup kaide, gövde, mumluk ve şamdan pulu olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniğinde birleştirilmiştir. Kaide tabanı altıgen olup yivli şekillerle yukarı doğru daralan bir düzende daire şeklinde bir altlıktan yükselir. Gövdede şamdan puluna kadar dışa dönük kabartmalar yer almaktadır. Şamdan pulu dışa dönük ve kenarı dilimlidir. Gövde, şamdan pulundan sonra genişleyip daralarak iki kademeli olarak devam etmektedir. Mumluğun alt kısmı yukarı doğru daralarak devam edip ağız kısmı dışa doğru açılmaktadır. Ortasında şişkin bir bilezik vardır (Resim 2).	

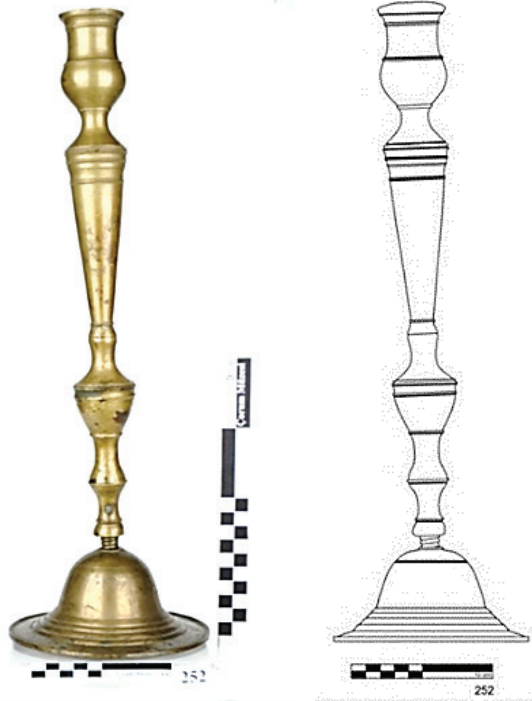
Resim 2: 1 numaralı şamdan genel görünüş

KATALOG NO: 2	
Eserin Adı: Şamdan	İnceleme Tarihi: 30.05.2023
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)	Eserin Sağlamlık Durumu: Hasarlı
Envanter Numarası: 1849	Eserin Yüksekliği: 52 cm
Müze Geliş Tarihi: 27.12.1979	Kaide Çapı: 19,5 cm
Müze Geliş Yeri: Çorum	Mumluk Çapı: 4,4 cm
Müze Geliş Biçimi: Satın Alma	Yapım Tekniği: Döküm
Eserin Tarihi: 19.yy.	Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme
Malzemesi: Pirinç	Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma
AYRINTILI TANIM	
Şamdan, pirinç malzemeden üretilmiş olup yapımında döküm tekniği kullanılmıştır. Eserde süsleme olarak kabartma ve kazıma teknikleri uygulanmıştır. Yayvan kenarlı kaide üzerinde bombeli silindirik gövde ile mumluk ve mumluk pulundan oluşmaktadır. Aşağıdan yukarıya doğru üzerinde kademeli iki silme bulunan kaide ince boyun ile sonlanmaktadır. Gövde iki şişkin bilezikten sonra bombeli şekilde başlayıp yukarı doğru daralan silindirik biçimdedir. Gövde ile mumluk kısmının birleştiği yerde mumun kaideye damlamaması için mumluk pulu bulunmaktadır. Mumluk aşağıdan yukarıya doğru genişleyerek devam eden silindirik şekilde olup üstünde kazıma tekniğinde ince bilezikler bulunmaktadır. Mumluk lale şeklinde sonlanmaktadır (Resim 3).	

Resim 3: 2 numaralı şamdan genel görünüm

KATALOG NO: 3	
Eserin Adı: Şamdan	İnceleme Tarihi: 30.05.2023
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)	Eserin Sağlamlık Durumu: İyi
Envanter Numarası: 252	Eserin Yüksekliği: 47,7 cm
Müze Geliş Tarihi: 05.05.1969	Kaide Çapı: 15,5 cm
Müze Geliş Yeri: Çorum	Mumluk Çapı: 5 cm
Müze Geliş Biçimi: Satın Alma	Yapım Tekniği: Döküm
Eserin Tarihi: 19.yy.	Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme
Malzemesi: Pirinç	Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma
AYRINTILI TANIM	
Şamdan, pirinç malzemeden üretilmiş olup kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Üstünde dışa çıkıntılı kabartma tekniğinde ve ince çizgiler halinde kazıma tekniğinde süslemeler bulunmaktadır. Şamdanın bölümleri kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Kaide yuvarlak şekilde olup kademeli olarak yükselerek çan şeklini almıştır. Üzerinde çiçek şeklinde altı tane damga bulunmaktadır. Gövde dar başlayıp genişleyerek kademeli olarak devam eder. Gövde üstünde şişkin bilezikler ve kazıma tekniğinde çizgi şeklinde süslemeler yer almaktadır. Eserin mumluk kısmı lale şeklindedir (Resim 4).	

Resim 4: 3 numaralı şamdan genel görünüş

KATALOG NO: 4	
Eserin Adı: Şamdan	İnceleme Tarihi: 30.05.2023
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)	Eserin Sağlık Durumu: İyi
Envanter Numarası: 253	Eserin Yüksekliği: 40,9 cm
Müze Geliş Tarihi: 05.05.1969	Kaide Çapı: 19,9 cm
Müze Geliş Yeri: Çorum	Mumluk Çapı: 3,6 cm
Müze Geliş Biçimi: Satın Alma	Yapım Tekniği: Döküm, Dövme
Eserin Tarihi: 19.yy.	Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme
Malzemesi: Pirinç	Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma
AYRINTILI TANIM	
Şamdan, pirinç malzemeden üretilmiş olup yapımında dövme ve döküm tekniği kullanılmıştır. Eser kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Şamdanın kaidesi yuvarlak çanak şeklinde başlayıp daha sonra kademeli olarak yükselerek ince boyun bölümü ile sonlanmaktadır. Kaidenin tabanında dövme tekniği uygulanmıştır. Gövde kısmında on adet şişkin bilezikten sonra dört ince bilezik kazıma tekniğinde yapılmıştır. Mumluğun alt kısmında dört adet şişkin bilezik olup kendisi lale çanağı şeklindedir (Resim 5).	

Resim 5: 4 numaralı şamdan genel görünüm

KATALOG NO: 5	
Eserin Adı: Şamdan	İnceleme Tarihi: 30.05.2023
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)	Eserin Sağlamlık Durumu: İyi
Envanter Numarası: 1007	Eserin Yüksekliği: 28,5 cm
Müze Geliş Tarihi: 19.11.1974	Kaide Çapı: 12,6 cm
Müze Geliş Yeri: İskilip / Çorum	Mumluk Çapı: 5,3 cm
Müze Geliş Biçimi: Satın Alma	Yapım Tekniği: Döküm
Eserin Tarihi: 19.yy. – 20.yy.	Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme
Malzemesi: Pirinç	Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma
AYRINTILI TANIM	
Şamdan, pirinç malzemeden üretilmiştir. Yapımında döküm tekniği kullanılmıştır. Eser kaide, gövde ve mumluk olarak üç bölümden oluşup kaidesi boyun kısmında daralan ters çanak şeklindedir. Şamdanın bölümleri kılavuz geçme ile birleştirilmiştir. Kaidenin boyun kısmı ile gövdenin başladığı yerde istiridye şeklinde kabartmalı süslemeler bulunmaktadır. Eserin gövde kısmı şişkin bilezik ile başlayıp dörtgen prizma şeklinin yukarıya doğru daralması ile devam etmektedir. Mumluk kısmı lale çanağı şeklinde olup alt kısmında kabartmalı dilimli süslemeler yer almaktadır (Resim 6).	

Resim 6: 5 numaralı şamdan genel görünüm

KATALOG NO: 6	
Eserin Adı: Şamdan	İnceleme Tarihi: 30.05.2023
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)	Eserin Sağlamlık Durumu: İyi
Envanter Numarası: 1850	Eserin Yüksekliği: 22,4 cm
Müze Geliş Tarihi: 27.12.1979	Kaide Çapı: 13
Müze Geliş Yeri: İskilip / Çorum	Mumluk Çapı: 5,9 cm
Müze Geliş Biçimi: Satın Alma	Yapım Tekniği: Döküm
Eserin Tarihi: 19.yy.	Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme
Malzemesi: Pirinç	Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma
AYRINTILI TANIM	
Şamdan, kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Eser pirinç malzemeden, döküm tekniğinde üretilmiştir. Yuvarlak tabanlı kaide aşağıdan yukarı doğru kademeli olarak daralarak çan şeklini almıştır. Kaidenin yükselen ilk ve ikinci kademesinin etrafında kazıma tekniğinde zencirek şeklinde süsleme yer almaktadır. Mumluğun bitişik olduğu gövde iki şişkin bilezikle başlayıp mumluk altına kadar genişleyerek devam etmektedir. Mumluğun ağız kısmı çanak şeklindedir ve üstünde kazıma tekniğinde yapılmış çizgi süslemeler vardır (Resim 7).	

Resim 7: 6 numaralı şamdan genel görünüm

KATALOG NO: 7	
Eserin Adı: Şamdan	İnceleme Tarihi: 30.05.2023
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)	Eserin Sağlık Durumu: İyi
Envanter Numarası: 1851	Eserin Yüksekliği: 21,8 cm
Müze Geliş Tarihi: 27.12.1979	Kaide Çapı: 8,2 cm
Müze Geliş Yeri: İskilip / Çorum	Mumluk Çapı: 5,1 cm
Müze Geliş Biçimi: Satın Alma	Yapım Tekniği: Döküm
Eserin Tarihi: 19.yy.	Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme
Malzemesi: Pirinç	Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma
AYRINTILI TANIM	
Şamdan, pirinç malzemeden döküm tekniğinde üretilmiştir. Kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Üzerinde kazıma ve kabartma tekniğinde süslemeler bulunmaktadır. Kare tabanlı kaide kademeli olarak yükselerek ince bir boyun ile sonlanmaktadır. Gövde alt kısımdan bombeli başlayıp yukarı doğru incelerek armudi şekil almıştır. Gövdenin üst kısmında üç adet şişkin bilezik bulunmaktadır. Mumluk silindirik olup ağız kısmı çukur çanak şeklindedir (Resim 8).	

Resim 8: 7 numaralı şamdan genel görünüm

KATALOG NO: 8	
Eserin Adı: Şamdan	İnceleme Tarihi: 30.05.2023
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)	Eserin Sağlamlık Durumu: İyi
Envanter Numarası: 1852	Eserin Yüksekliği: 19,2 cm
Müzeye Geliş Tarihi: 27.12.1979	Kaide Çapı: 12,6 cm
Müzeye Geliş Yeri: İskilip/Çorum	Mumluk Çapı: 3,3 cm
Müzeye Geliş Biçimi: Satın Alma	Yapım Tekniği: Dövme, Döküm
Eserin Tarihi: 19.yy.	Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme
Malzemesi: Pirinç	Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma
AYRINTILI TANIM	
Şamdan, döküm tekniğinde, pirinç malzemeden üretilmiştir. Eser kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Üstünde kabartma ve kazıma tekniğinde süslemeler yer almaktadır. Yayvan tabanlı kaide kademeli olarak yükselip çukurlaştıktan sonra çan şeklini almıştır. Kaidedeki çukurluk dövme tekniği ile verilmiştir. Gövdede üç tane kabartma tekniğinde süsleme ve iki tane çizgi şeklinde kazıma tekniğinde süsleme uygulanmıştır. Mumluğun alt kısmı hafif şişkin olup silindirik devam etmektedir. Üstünde dört tane kazıma tekniğinde çizgi bulunan mumluğun ağız kısmı dışa doğru hafif çıkıntılıdır (Resim 9).	

Resim 9: 8 numaralı şamdan genel görünüm

KATALOG NO: 9	
Eserin Adı: Şamdan	İnceleme Tarihi: 30.05.2023
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)	Eserin Sağlamlık Durumu: İyi
Envanter Numarası: 1853	Eserin Yüksekliği: 20,4 cm
Müze Geliş Tarihi: 27.12.1979	Kaide Çapı: 9,1 x 9,4 cm
Müze Geliş Yeri: İskilip/Çorum	Mumluk Çapı: 4,9 cm
Müze Geliş Biçimi: Bağış	Yapım Tekniği: Döküm
Eserin Tarihi: 19.yy.	Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme
Malzemesi: Pirinç	Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma
AYRINTILI TANIM	
Şamdan, pirinç malzemeden, döküm tekniğinde üretilmiştir. Eser kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Kare tabanlı kaidenin köşeleri pahlanarak 8 kenarlı görünüm verilmiştir. Kaide tabandan sonra yukarıya doğru daralarak üç kademeli olarak yükselmektedir. Gövdenin alt kısmı armudî şekilde olup üst kısmında farklı büyüklükte iki dış bükey kabartma yer almaktadır. Mumluk silindirik olup ağız kısmı çanak şeklindedir. Şamdanın üstünde kazıma tekniğinde çizgi süslemeler bulunmaktadır (Resim 10).	

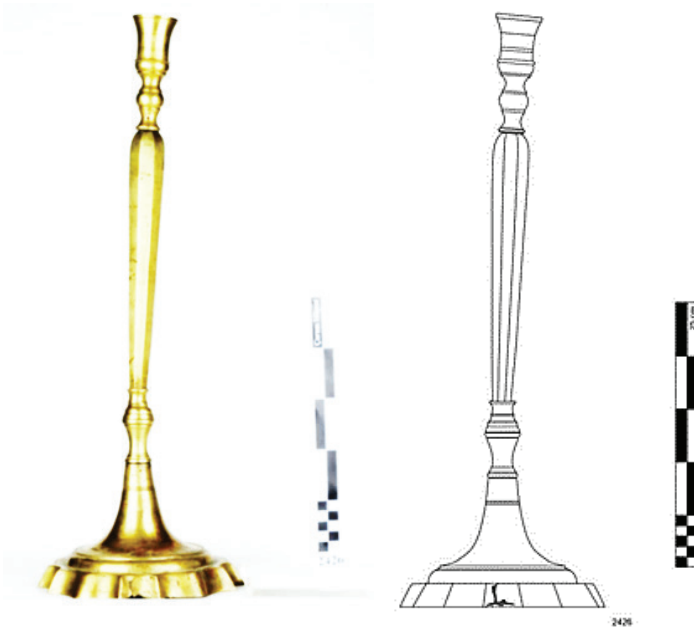
Resim 10: 9 numaralı şamdan genel görünüm

KATALOG NO: 10	
Eserin Adı: Şamdan	İnceleme Tarihi: 30.05.2023
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)	Eserin Sağlık Durumu: İyi
Envanter Numarası: 1854	Eserin Yüksekliği: 21,7 cm
Müze Geliş Tarihi: 27.12.1979	Kaide Çapı: 9,2 cm
Müze Geliş Yeri: İskilip/Çorum	Mumluk Çapı: 4 cm
Müze Geliş Biçimi: Satın Alma	Yapım Tekniği: Dövme, Döküm
Eserin Tarihi: 19.yy.	Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme
Malzemesi: Pirinç	Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma
AYRINTILI TANIM	
Şamdan, pirinç malzemedan, dövme ve döküm tekniğinde üretilmiştir. Eser kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniğinde birleştirilmiştir. Kenarları pahlanmış altı kenarlı kaide yukarı doğru yükselerek daire şeklini almış ve kademeli olarak incelererek devam etmiştir. Kaidenin yüzeyinde kazıma tekniğinde yatay çizgi süslemeler uygulanmıştır. Gövde kısmına dış bükey ve bombeli kabartmalar ile hareketlilik kazandırılmıştır. Mumluk silindirik olup yukarı doğru genişleyerek devam edip ağız kenarının dış kısmında aşağı doğru bakan yarım daire dilimleri ile çiçek şekli verilmiştir (Resim 11).	

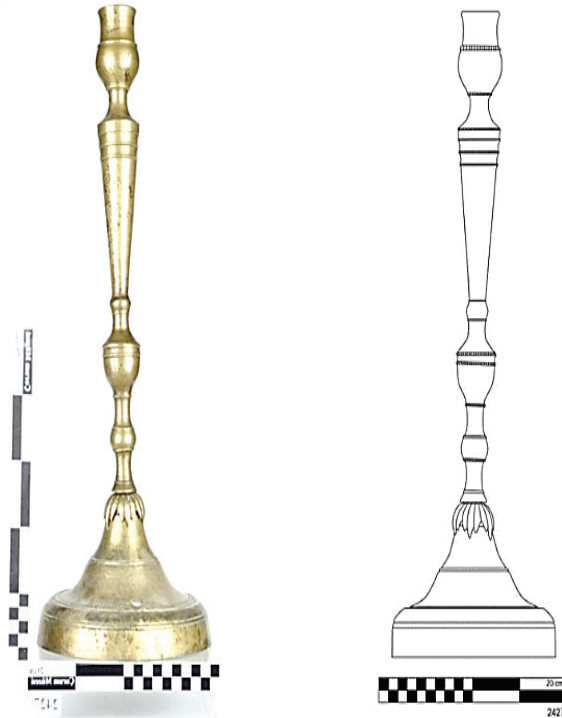
Resim 11: 10 numaralı şamdan genel görünüm

KATALOG NO: 11	
Eserin Adı: Şamdan	İnceleme Tarihi: 30.05.2023
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)	Eserin Sağlık Durumu: Çatlak var.
Envanter Numarası: 2426	Eserin Yüksekliği: 57 cm
Müze Geliş Tarihi: 28.06.2013	Kaide Çapı: 19,9 cm
Müze Geliş Yeri: Çorum	Mumluk Çapı: 4,5 cm
Müze Geliş Biçimi: Müsadere	Yapım Tekniği: Döküm
Eserin Tarihi: 19.yy.	Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme
Malzemesi: Pirinç	Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma
AYRINTILI TANIM	
Şamdan, pirinç malzemeden döküm tekniğinde üretilmiş olup kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniğinde birleştirilmiştir. Kaide tabanı dilimli şekilde olup bir yerinde çatlak vardır. Kaide kademeli olarak yukarı doğru incelerek devam etmektedir. Boyun kısmında kazıma tekniğinde üç çizgi süsleme bulunmaktadır. Gövdenin alt kısmı ince başlayıp kabarık hal almaktadır. Gövde alttan üste doğru genişleyerek altıgen şekilde devam etmektedir. Mumluğun alt kısmında kabartma ve çizgi şeklinde kazıma tekniğinde süslemeler olup lale çanağı şeklindedir (Resim 12).	

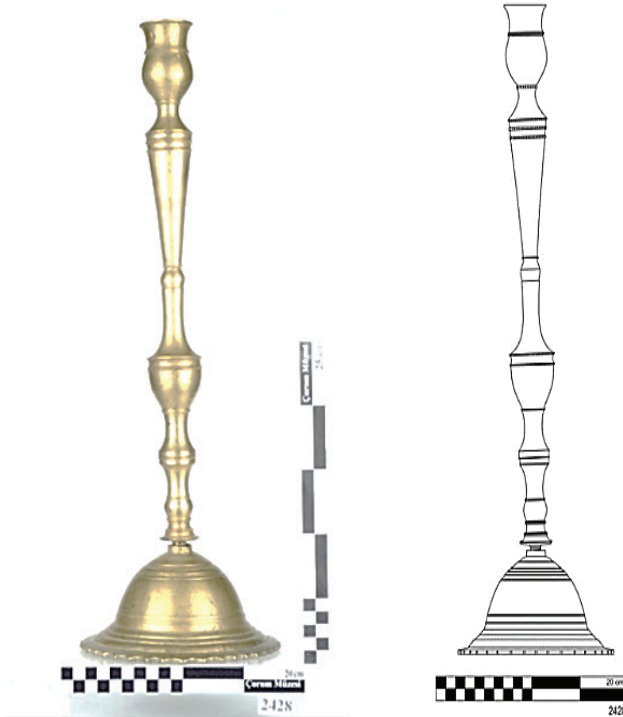
Resim 12: 11 numaralı şamdan genel görünüm

KATALOG NO: 12	
Eserin Adı: Şamdan	İnceleme Tarihi: 30.05.2023
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)	Eserin Sağlamlık Durumu: İyi
Envanter Numarası: 2427	Eserin Yüksekliği: 52 cm
Müzeye Geliş Tarihi: 28.06.2013	Kaide Çapı: 19,5 cm
Müzeye Geliş Yeri: Çorum	Mumluk Çapı: 4,3 cm
Müzeye Geliş Biçimi: Müsadere	Yapım Tekniği: Döküm, Dövme
Eserin Tarihi: 19.yy.	Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme
Malzemesi: Pirinç	Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma
AYRINTILI TANIM	
Şamdan, pirinç malzemeden dövme ve döküm tekniğinde üretilmiştir. Kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşan eserin bölümleri kılavuz geçme tekniğinde birleştirilmiştir. Yerden yükselerek daire şeklini alan kaide aşağıdan yukarı doğru kademeli olarak incelerek devam etmektedir. Kaidenin boyun kısmında üçer dilimli şekilde kabartma süslemeler yer almaktadır. Bu süslemeler dövme tekniği ile yapılmıştır. Gövde kısmında kazıma ve kabartma süslemeler yer alıp mumluğun alt kısmına doğru genişleyerek devam etmektedir. Mumluk lale çanağı şeklinde olup alt kısmı şişkindir. Üstünde kazıma tekniğinde yapılmış dikey çizgi süslemeler vardır (Resim 13).	

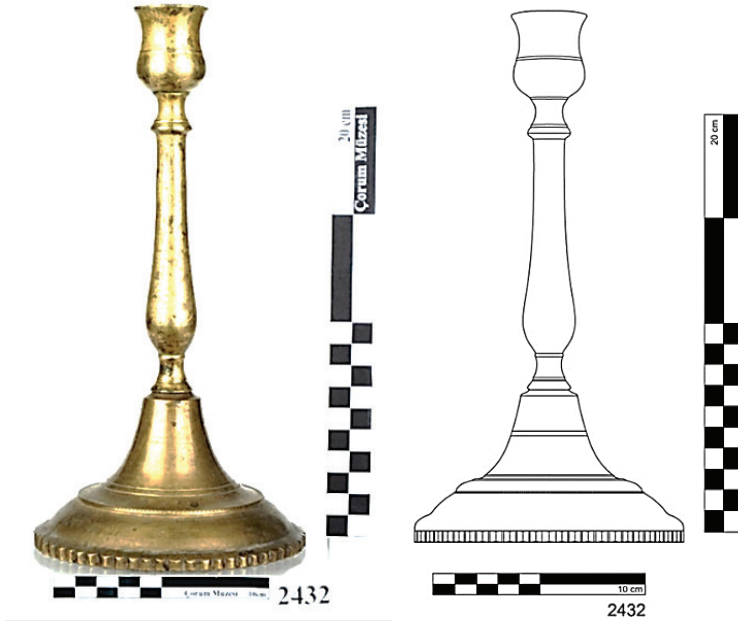
Resim 13: 12 numaralı şamdan genel görünüm

KATALOG NO: 13	
Eserin Adı: Şamdan	İnceleme Tarihi: 30.05.2023
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)	Eserin Sağlamlık Durumu: İyi
Envanter Numarası: 2428	Eserin Yüksekliği: 28,5 cm
Müze Geliş Tarihi: 19.11.1974	Kaide Çapı: 12,6 cm
Müze Geliş Yeri: İskilip/Çorum	Mumluk Çapı: 5,3 cm
Müze Geliş Biçimi: Müsadere	Yapım Tekniği: Döküm
Eserin Tarihi: 19.yy.	Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme
Malzemesi: Pirinç	Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma
AYRINTILI TANIM	
Şamdan, pirinç malzemeden döküm tekniğinde üretilmiştir. Eser kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Kaidenin taban kenarları dilimli şekilde olup yukarı doğru kademeli daralarak çan şeklini almıştır. Gövde silindirik şekilde başlayıp kabartma ve kazıma tekniğinde süslemelerle devam etmektedir. Mumluğa yakın yerinde külah şeklini almıştır. Mumluğun ağız kısmı dışa doğru açılmıştır. Mumluk lale biçimindedir. Üstünde kazıma tekniğinde dikey çizgiler halinde süslemeler bulunmaktadır (Resim 14).	

Resim 14: 13 numaralı şamdan genel görünüm

KATALOG NO: 14	
Eserin Adı: Şamdan	İnceleme Tarihi: 30.05.2023
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)	Eserin Sağlamlık Durumu: İyi
Envanter Numarası: 2432	Eserin Yüksekliği: 27,3 cm
Müze Geliş Tarihi: 28.06.2013	Kaide Çapı: 12
Müze Geliş Yeri: Çorum	Mumluk Çapı: 3,7 cm
Müze Geliş Biçimi: Müsadere	Yapım Tekniği: Döküm
Eserin Tarihi: 19.yy.	Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme
Malzemesi: Pirinç	Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma
AYRINTILI TANIM	
Şamdan, döküm tekniğinde pirinç malzemeden üretilmiştir. Süsleme olarak kabartma ve kazıma tekniği kullanılmıştır. Eser kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniğinde birleştirilmiştir. Kaidenin tabanı dişli dilimli şekilde olup kademeli olarak yükselerek konik şekil almaktadır. Kaide yüzeyinde kazıma tekniğinde yatay ve dikey çizgiler şeklinde süslemeler vardır. Gövde armudi şeklinde olup yukarı doğru silindirik devam etmektedir. Üst kısmında şişkin bir bilezikle son bulur. Eserin mumluk kısmı lale şeklindedir ve yüzeyinde kazıma tekniğinde çizgi süsleme bulunmaktadır (Resim 15).	

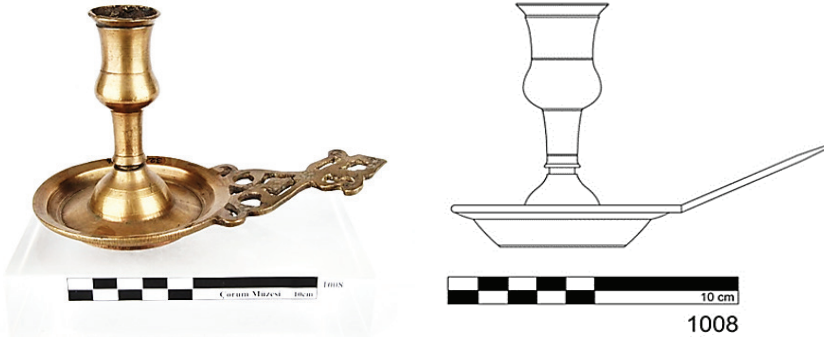
Resim 15: 14 numaralı şamdan genel görünüm

KATALOG NO: 15	
Eserin Adı: Şamdan	İnceleme Tarihi: 30.05.2023
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)	Eserin Sağlamlık Durumu: İyi
Envanter Numarası: 2433	Eserin Yüksekliği: 26,5 cm
Müzeye Geliş Tarihi: 28.06.2013	Kaide Çapı: 12,5 cm
Müzeye Geliş Yeri: Çorum	Mumluk Çapı: 2,3 cm
Müzeye Geliş Biçimi: Müsadere	Yapım Tekniği: Döküm
Eserin Tarihi: 19.yy.	Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme
Malzemesi: Pirinç	Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma
AYRINTILI TANIM	
Şamdan, pirinç malzemeden döküm tekniğinde üretilmiştir. Eser kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniğinde birleştirilmiştir. Yüzeyinde kabartma ve kazıma tekniğinde süslemeler yer almaktadır. Yayvan kaidenin tabanı yarım daire ve yarım üçgen şekilli dilimlidir. Kaide bir sıra yükselip dış bükey kabartma ile devam etmektedir. Kaide yukarı doğru daralarak kubbe şeklini almıştır. Yüzeyinde çizgi şeklinde kazıma tekniğinde süslemeler bulunmaktadır. Gövdede kabartma tekniğinde bilezik süslemeler ve kazıma tekniğinde çizgi süslemeler olup gövde silindirik sonlanmaktadır. Mumluk kısmı silindirik olup üzerinde iki şişkin bilezik ve kazıma tekniğinde çizgi süslemeler yer almaktadır (Resim 16).	

Resim 16: 15 numaralı şamdan genel görünüm

KATALOG NO: 16	
Eserin Adı: El Şamdan	İnceleme Tarihi: 30.05.2023
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)	Eserin Sağlamlık Durumu: İyi
Envanter Numarası: 1008	Eserin Yüksekliği: 9,4 cm
Müze Geliş Tarihi: 19.11.1974	Kaide Çapı: 9 cm
Müze Geliş Yeri: İskilip/Çorum	Mumluk Çapı: 3 cm
Müze Geliş Biçimi: Satın Alma	Yapım Tekniği: Dövme, Döküm
Eserin Tarihi: 19.yy.	Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme
Malzemesi: Pirinç	Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma, Delik işi
AYRINTILI TANIM	
El şamdanı pirinç malzemeden üretilmiştir. Yapımında dövme ve döküm tekniği kullanılan eser, saplı kaide ve mumluk olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. El şamdanında süsleme olarak delik işi, kabartma ve kazıma teknikleri kullanılmıştır. Düztabanlı kaidenin kenarları yukarı doğru çanak şeklinde olup çanağın ortasından yukarı doğru yükselerek bombeli şekil almıştır. Kaidenin sap kısmı delik işi tekniği ile süslenmiştir. Sapın alt kısmı geniş başlayıp daralarak devam etmekte ve üzerinde beş farklı büyüklükte delik işi süsleme bulunmaktadır. Sapın uç kısmı tepelik şeklindedir. Tepelikte de üç adet farklı büyüklükte delik işi süsleme uygulanmıştır. Gövde silindiriktir. Mumluk lale şeklindedir (Resim 17).	

Resim 17: 16 numaralı şamdan genel görünüm

KATALOG NO: 17	
Eserin Adı: El Şamdan	İnceleme Tarihi: 30.05.2023
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)	Eserin Sağlık Durumu: İyi
Envanter Numarası: 1123	Eserin Yüksekliği: 12,2 cm
Müze Geliş Tarihi: 30.06.1975	Kaide Çapı: 9,5 cm
Müze Geliş Yeri: Çorum	Mumluk Çapı: 2,9 cm
Müze Geliş Biçimi: Satın Alma	Yapım Tekniği: Dövme, Döküm
Eserin Tarihi: 19.yy.	Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme
Malzemesi: Pirinç	Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma, Delik işi
AYRINTILI TANIM	
Pirinç malzemeden üretilen el şamdanı; saplı kaide, gövdeye bitişik mumluk olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Sap kaideye kaynak tekniği ile birleştirilmiştir. Tabanı düz, kenarları yukarıya doğru kalkmış kaide çanak şeklinde olup sap kısmı delik işi tekniği ile süslenmiştir. Sapın üzerinde beş delik işi süsleme vardır. En uç bölümü palmet şekli ile sonlanır. Kaidenin ortası yukarı doğru bombeli şeklindedir. Gövde kaideye kılavuz geçme ile birleştirilmiş olup, alt kısmı silindirik şekilde yukarı doğru genişleyerek devam etmektedir. Gövdenin üst kısmında ve mumluk üstünde kazıma tekniğinde çizgi süslemeler yer almaktadır (Resim 18).	

Resim 18: 17 numaralı şamdan genel görünüm

KATALOG NO: 18	
Eserin Adı: El Şamdan	İnceleme Tarihi: 30.05.2023
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)	Eserin Sağlık Durumu: İyi
Envanter Numarası: 1841	Eserin Yüksekliği: 7,5 cm
Müze Geliş Tarihi: 27.12.1979	Kaide Çapı: 9,8 cm
Müze Geliş Yeri: İskilip/Çorum	Mumluk Çapı: 4,2 cm
Müze Geliş Biçimi: Satın Alma	Yapım Tekniği: Dövme, Döküm
Eserin Tarihi: 19.yy.	Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme, Kaynak
Malzemesi: Pirinç	Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma, Delik işi
AYRINTILI TANIM	
El şamdanı pirinç malzemeden, dövme ve döküm tekniğinde üretilmiştir. Saplı kaide ve mumluk olmak üzere iki bölümden oluşmuştur. Bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Kaide çanak şeklinde olup orta kısmından dış bükey olarak yükseltilmiştir. Sap kaideye kaynak ile birleştirilmiştir. Sap iki bölümlü olup ortada üzeri enine çizgili bağlantı yeri vardır. Üzerine iki oval delik yapıp ortalarında kazıma tekniğinde çizgiler yapılmıştır. Ayrıca sapın uç kısmı kazıma tekniğinde, şamdana göre dikey çizgilerle süslenmiştir. Mumluğun alt kısmı ince olup üst kısmı daha geniş yapılmıştır. Mumluğun ağız kısmı dışa doğru genişletilip ucuna kazıma tekniğinde dikey çizgilerle süslemeler yapılmıştır (Resim 19).	

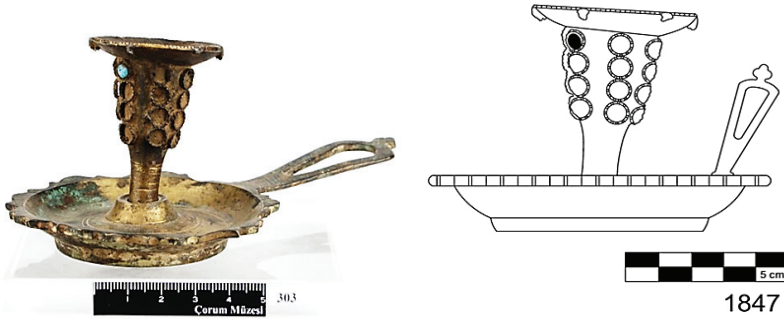
Resim 19: 18 numaralı şamdan genel görünüm

KATALOG NO: 19	
Eserin Adı: El Şamdanı	İnceleme Tarihi: 30.05.2023
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)	Eserin Sağlamlık Durumu: İyi
Envanter Numarası: 1844	Eserin Yüksekliği: 7,8 cm
Müze Geliş Tarihi: 27.12.1979	Kaide Çapı: 10,4 cm
Müze Geliş Yeri: İskilip/Çorum	Mumluk Çapı: 3,6 cm
Müze Geliş Biçimi: Satın Alma	Yapım Tekniği: Dövme, Döküm
Eserin Tarihi: 19.yy.	Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme
Malzemesi: Pirinç	Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma, Delik işi
AYRINTILI TANIM	
El şamdanı döküm ve dövme tekniğinde pirinç malzemeden üretilmiştir. Mumluk ve saplı kaide olmak üzere iki bölümden oluşup bölümler kılavuz geçme tekniğinde birleştirilmiştir. Çanak şeklinde yapılan kaidenin kenarları dilimli şekillerle süslenmiştir. Kaideye birleşik olan sap iki bölümlüdür ve ortada şamdana göre dikey şekilde çizgi süslemeler vardır. Bölümün birinde beyzi şekilde delik işi süsleme olup diğer bölümde yoktur. Sapın uç kısmına şamdana göre yatay çizgilerle süslemeler yapılmıştır. Mumlukta kabartma ve kazıma tekniğinde yatay süslemeler olup yuva kısmı alt tarafına göre daha geniştir. Ağız kısmı dışa doğru açılmıştır (Resim 20).	

Resim 20: 19 numaralı şamdan genel görünüm

KATALOG NO: 20	
Eserin Adı: El Şamdanı	İnceleme Tarihi: 30.05.2023
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)	Eserin Sağlık Durumu: Hasarlı
Envanter Numarası: 1847	Eserin Yüksekliği: 6,4 cm
Müzeye Geliş Tarihi: 27.12.1979	Kaide Çapı: 8,6 cm
Müzeye Geliş Yeri: İskilip/Çorum	Mumluk Çapı: 4,1 cm
Müzeye Geliş Biçimi: Satın Alma	Yapım Tekniği: Döküm
Eserin Tarihi: 19.yy.	Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme, Lehim
Malzemesi: Pirinç, Renkli Taş	Süsleme Tekniği: Kazıma, Delik işi, Murassa
AYRINTILI TANIM	
Pirinç malzemeden döküm tekniğinde üretilen el şamdanı saplı kaide ve mumluk bölümlerinden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Kaide yerden biraz yükseltilmiş olup kenarları yana doğru açılmaktadır. Kenar uçları sivri ve yarım daire olmak üzere tekrarlayan şekilde dilimli süslemelidir. Sap kısmında anahtar deliği şeklinde süsleme vardır. Sapın uç kısmında tepelik şeklinde süsleme bulunmaktadır. Mumluk ince silindirik şekilde başlayıp yukarıya doğru genişlemektedir. Mumluğun üst kısmında tel lehimleyerek oluşturulan gözler yer almaktadır. Yatayda altı adet, yukarı doğru dört sıra olmak üzere yirmi dört adet göz vardır. Gözlerin bir tanesinde mavi bir taş bulunmaktadır. Diğer gözlerde taşlar yoktur. Renkli taşlarla süsleme yapıldığı tek taşın anlaşılmaktadır. Taşların bir kısmı zamanla yüzeyden düşmüştür. Ağız kısmı dışa doğru çanak şeklinde olup kenarları dikey çizgilerle kazıma tekniğinde süslenmiştir (Resim 21).	

Resim 21: 20 numaralı şamdan genel görünüm

Değerlendirme ve Sonuç

Şamdanlar farklı malzeme ve biçimlerde üretildikleri gibi farklı amaçlarla da kullanılmıştır. İlk akla gelen kullanım amacı aydınlatma olsa da sembolik olarak manevi aydınlatmayı da temsil ettiği bilinmektedir. Şamdanlar gerek malzeme gerek yapım teknikleri ve süsleme özellikleri açısından üretildikleri dönemin maden sanatı hakkında izler taşımaktadır. Bu çalışmada Çorum Müzesi koleksiyonunda muhafaza edilen 20 madenî şamdan incelenmiştir. Eserlerin hiçbirinde kitabe ve tarih verilerine rastlanmamıştır. Değerlendirmede farklı müze ve koleksiyondaki eserlerin benzer özellikleri ile karşılaştırılarak sonuca varılmaya çalışılmıştır. Katalog 1 ve 2'deki eserler; kaide, gövde, mumluk ve şamdan pulundan oluşmaktadır. Çankırı Müzesi (Resim 22), Osman Avni Tekkesi (Resim 23) ve Çorum Merkez Üçköy Köyü Camii mihrap şamdanları (Resim 24) gövdelerinde şamdan pulu bulunması, boğumlu ve armudî gövde tipinde olmaları ile Katalog 1 ve 2'deki eserler ile benzer özellikler göstermektedir.

Resim 22: Şamdan pulu bulunan şamdan, Çankırı Müzesi²⁵

Resim 23: Şamdan pulu bulunan şamdan, Osman Avni Tekkesi²⁶

Resim 24: Şamdan pulu bulunan şamdan, Üçköy Camii (2023)

Osmanlı döneminde lale biçiminde şamdanlar üretilmiştir. Ayrıca şamdanların mumluk bölümlerinin lale çanağı şeklinde yapıldığı da görülmektedir. Çorum Müzesindeki şamdanların mumluklarında da lale şekli

²⁵ Elif Ceylan Erol, "Çankırı Müzesi'nde Bulunan Tekke Şamdanları", *Hitit İlahiyat Dergisi* 21/1 (Haziran 2022), 381-428.

²⁶ Güler, "Urfa Dede Osman Avni Tekkesine Ait Tarikat Eşyaları", 79-110.

görülmektedir. Çankırı Müzesi (Resim 25), Belli ve Kayaoğlu'nda (Resim 26), Tokat Şehir Müzesi (Resim 27), Konya Sahip Ata Müzesi (Resim 28) ve Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nde (Resim 29) yer alan şamdanların mumluk tipleri lale çanağı şeklindedir. Katalog 3, 5, 11, 12, 13, 14, 15 numaralı şamdanların mumluk kısımları da lale formunda olması sebebiyle benzerlik göstermektedir. Katalog 10'daki eserin mumluk kısmı Çankırı Müzesi ve İstanbul Türbeler Müzesi'ndeki şamdanlarda olduğu gibi dilimlidir (Resim 30-31). Katalog 3, 12, 13 numaralı şamdanların gövde kısımlarının alt kısmından üst kısma doğru genişleyerek devam eden özellikte olması Tokat Şehir Müzesi ve Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi'ndeki şamdanlara (Resim 27-28); armudî gövdeye sahip katalog 2, 7, 14 numaralı eserler ise gövde yapıları ile Çankırı Müzesi ile Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'ndeki şamdanlara benzemektedir (Resim 25,29). Çalışmada incelenen eserlerin kaide tabanları da farklılık göstermektedir ki yuvarlak, kare, altıgen, dörtgenin kenarları pahlanarak sekiz kenarlı, dilimli kaide şeklinde olanları vardır (Resim 25-32).

				
Resim 25: Çankırı Müzesi ²⁷	Resim 26: Şamdan ²⁸	Resim 27: Tokat Şehir Müzesi ²⁹	Resim 28: Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi ³⁰	Resim 29: Ankara Vakıf Eserleri Müzesi ³¹

²⁷ Ceylan Erol, "Çankırı Müzesi'nde Bulunan Tekke Şamdanları", 381-428.

²⁸ Oktay Belli - İ. Günday Kayaoğlu, *Anadolu'da Türk Bakırcılık Sanatının Gelişimi- Bakır Yatakları, Üretimi ve Atölyeleri* (İstanbul: Sandoz Yayınları, 1993), 110.

²⁹ Veysel Esen, *Tokat Şehir Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Dönemi Aydınlatma Eşyaları* (Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 175.

³⁰ Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi (KSAVM), "Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi Eski Eser Envanter Fişi", Erişim 5 Eylül 2024.

³¹ Çiğdem Karaçay, *Türk Maden Sanatında Kitabeli Pirinç Şamdanlar-Ankara Vakıf Eserleri Koleksiyonu* (Ankara: Phoenix Yayınları, 2024), 79.

		
Resim 30: Çankırı Müzesi ³²	Resim 31: İstanbul Türbeler Müzesi ³³	Resim 32: Ankara Vakıf Eserleri Müzesi şamdanları ³⁴

Katalog 16, 17, 18, 19, 20 numaralı el şamdanlarına bakıldığında saplı kaide ve mumluk kısımlarından oluştuğu görülmektedir. Benzer el şamdanları; Belli ve Kayaoğlu'nda, Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi ile Tokat Şehir Müzesi'nde yer almaktadır (Resim 33, 34, 35).

Resim 33: El şamdanı, Tokat Şehir Müzesi³⁵

³² Ceylan Erol, “Çankırı Müzesi’nde Bulunan Tekke Şamdanları”, 381–428.

³³ Fırat Allak, *İstanbul Türbeler Müzesi’nde Bulunan Madeni Eserler* (Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), 116.

³⁴ Karaçay, *Türk Maden Sanatında Kitabeli Pirinç Şamdanlar-Ankara Vakıf Eserleri Koleksiyonu*, 70–77.

³⁵ Esen, *Tokat Şehir Müzesi’nde Bulunan Osmanlı Dönemi Aydınlatma Eşyaları*.

Resim 34: El şamdanı, Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi³⁶

Resim 35: El şamdanları³⁷

Şamdanların üzerinde herhangi bir kitabe, damga, işaret ve tarih bulunmadığı için diğer müze ve koleksiyonlardaki kitabeli şamdanlarla karşılaştırılarak tarihlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Ankara Vakıf Eserleri Müzesi (H.1216, H.1281, H.1287), Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi (H.1278) ve Çorum Merkez Üçköy Köyü Camii mihrap şamdanlarının (H.1318) kaidelerinde yazılı olan kitabelerine göre Çorum Müzesindeki şamdanların da malzeme, biçim ve süsleme yönlerinden benzer özellikler taşımaları bu eserlerin 19. yüzyıl ile 20. yüzyıl eserleri olduklarını göstermektedir.

Çalışma kapsamında incelenen 20 şamdan, malzeme açısından değerlendirildiğinde tercih edilen malzemenin pirinç olduğu belirlenmiştir. Sadece Katalog 20'deki el şamdanının üzerinde firuze renginde taş bulunmaktadır. Yapım tekniği olarak dövme ve döküm kullanılmıştır. Eserlerin

³⁶ KSAVM, "Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi Eski Eser Envanter Fişi".

³⁷ Belli-Kayaoglu, *Anadolu'da Türk Bakırcılık Sanatının Gelişimi- Bakır Yatakları, Üretimi ve Atölyeleri*, 111.

süslemeleri sadedir. Katalog 16, 17, 18, 19'daki şamdanların süslemesinde kabartma, kazıma ve delik işi teknikleri kullanılırken; Katalog 20'deki şamdanda ise kazıma, delik işi ve murassa teknikleri uygulanmıştır.

Çalışmaya konu olan maden sanatının önemli eserlerinden şamdanlar gerek malzeme ve teknik gerekse süsleme özellikleri açısından yapıldıkları döneme özgü izler taşımaktadır. Bu bakımdan Osmanlı maden sanatı ve geleneksel el sanatları kapsamında somut veriler sunmaktadır. Şamdanların farklı mekânlarda kullanım alanı buldukları ve tasarımlarıyla Osmanlı'nın maden sanatındaki estetik anlayışını yansıttığı söylenebilir. Çalışmada eserler tüm detaylarıyla tanıtılmış ve tarihlendirilmiş böylece maden sanatı alanında yapılacak çalışmalar için katkı sunması hedeflenmiştir.

Kaynakça

- Akdeniz, Fethi. *Van Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Dönemine Ait Madeni Mutfak Eşyaları*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Allak, Fırat. *İstanbul Türbeler Müzesi'nde Bulunan Madeni Eserler*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.
- Belli, O – Kayaoğlu, İ. G. *Anadolu'da Türk Bakırcılık Sanatının Gelişimi- Bakır Yatakları, Üretimi ve Atölyeleri*. İstanbul: Sandoz Yayınları, 1. Basım, 1993.
- Bodur, Fulya. *Türk Maden Sanatı*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Sanat Yayınları, 1. Basım, 1987.
- Bozkurt, Nebi. “Şamdan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/328. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Ceylan Erol, Elif. “Çankırı Müzesi'nde Bulunan Tekke Şamdanları”. *Hitit İlahiyat Dergisi* 21/1 (Haziran 2022), 381-428. <https://doi.org/10.14395/hid.1064832>.
- Çetinaslan, Mustafa. “Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi'nde Sergilenen Vakıf Şamdanlar”. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 15 (2016), 329-359.
- Çevrimli, Nilgün. “Değişik İşlevli Bir Grup Madeni Eser Örnekleri Üzerinde Görülen Ejder Figürleri”. *Vakıflar Dergisi* 37 (2012), 193-222.

- Çokay, Sedef. *Antikçağ'da Aydınlatma Araçları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 2. Basım, 2000.
- Durmuş, M. Elif. 13.-14. yy. *Anadolu'suna Tarihlenen Kandil ve Şamdanlarda Işık Sembolizmi*. İstanbul: İTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.
- Dursun, Necla. "Çorum'da Bakircılık". *Journal of Turkish Studies* 9/5 (Ocak 2014), 799-824. https://www.researchgate.net/publication/314561534_Corum'da_Bakircilik
- Erk, Ahmet. *Kars Müzesi'nde Bulunan Etnografik Madeni Takılar*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Esen, Veysel- Bayraktar, M. Sami. "Tokat Şehir Müzesi Ahşap Şamdanları". *Uluslararası İstanbul Multidisipliner Bilimsel Araştırmalar Kongresi*. ed. Agit Ferhat Özel. 190-290. İstanbul: İksad Yayınları, 2022.
- Esen, Veysel. *Tokat Şehir Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Dönemi Aydınlatma Eşyaları*. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Göktaş Kaya, Lütfiye Ata, Ebubekir Sıddık. "Şeyh Şabanı Veli Vakıf Şamdanları". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 87 (Eylül 2018), 153-182.
- Göktaş Kaya, Lütfiye- Özdemir Akyürek, Elif. *Safevi Aydınlatma Araçları Kandiller Türkiye ve Dünya Müzeleri Örnekleriyle*. Konya: Literatürk Academia Yayınları, 1. Basım, 2024.
- Göktaş Kaya, Lütfiye. "Alevi Bektaşî Kültüründe 'Kırkbudak' Üzerine". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 40 (2006), 211-229.
- Güler, Gül- Güler, Mustafa. "Urfa Dede Osman Avni Tekkesine Ait Tarikat Eşyaları". *İstem Dergisi* 41 (2023), 79-110.
- Harman, Mürüvet. "Kırkbudak Şamdanlar ile İlgili Bir Deneme". *Sanat Tarihi Yıllığı* 28 (Haziran 2019), 55-80.
- Hassanein, İbrahim. *Memluk Maden Sanatında Selçuklu Etkileri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Kandemir, Souadad. *Kabartma Tekniği ile Şamdan Uygulamaları*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

- Karaçay, Çiğdem. *Türk Maden Sanatında Kitabeli Pirinç Şamdanlar-Ankara Vakıf Eserleri Koleksiyonu*. Ankara: Phoenix Yayınları, 1. Basım, 2024.
- KSAVM, Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi. “Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi Eski Eser Envanter Fişi”. Erişim 5 Eylül 2024. <https://sahipatamuzesi.gov.tr/dosyalar/eser-envanter-fisleri-no-01-622.pdf>
- Saka, Erdem. “Nova Berde Gümüş Madenleri”. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 6 (2019), 2337-2359.
- Sözen, Metin - Tanyeli, Uğur. *Sanat Kavram ve Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 17. Basım, 2017.
- Şahin, İlhan. “Çorum”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/379-376. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Tuluk, Hasan. “Çorum’da Bakırcılık Sanatının Gizli Kalmış Tarihi Üzerine Birkaç Not”. *Çekül Vakfı*. Erişim 15 Nisan 2024. <https://www.cekul-vakfi.org.tr/makale/corum-bakircilik-tarihi-uzerine-birkac-not>
- Tunçel, Gül. “Türk Maden Sanatı Kronolojisinde İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi’ndeki İki Adet Pirinç Buhurdan”. *Milli Folklor Dergisi* 2/89 (2011), 257-264.
- Ünlü, Osman. “Klasik Türk Şiirinde Mum Makası: Mıkrâz”. *Journal of Turkish Studies Language and Literature* 3 (2017), 321-339.
- Vardar, Kadriye Figen. *İstanbul’da 18. yy. Mimarisinde Maden İşinin Kullanım Alanları, Teknik ve Süsleme Özellikleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.